

Prof. Dr. Josef Vančura:

Leopold Heyrovský.

Řeč pronesená na posmrtné slavnosti pořádané universitou
dne 28. března 1924.

Dostalo se mně čestného, však zarmucujícího úkolu, abych na této universitní slavnosti, která jest uspořádána k počtě nedávno zesnulého seniora naší právnické fakulty, řádného profesora dra Leopolda Heyrovského, pronesl několik slov. Jest smutno vždy, ztrácíme-li některého ze svých spolupracovníků, jichž národ náš nemá nadbytek, ale tím bolestnější jest, odchází-li navždy opět jeden z těch velikánů vědy, na nichž jako na stěžejních pilířích více než před 40 lety byla znovu vybudována naše česká universita Karlova. Byl Heyrovský jedním z onoho nevelkého kroužku mladých českých učenců, kteří seskupeni kolem nestora české vědy právní, Randy, učinili možným, aby studium práva na české universitě, v roce 1882 nově v život vstupující, vůbec mohlo býti zahájeno. A bylo zajisté jednou ze šťastných událostí, že naše alma mater již při svém počátku dostala do vínku svého Heyrovského pro důležitý obor práva římského, jenž jako základní disciplína právní jest předmětem výkladů již v prvých semestrech studia právnického, a jehož obsazení řádným odborníkem bývá i pro staré university za-časté spojeno s obtížemi nesnadno překonatelnými.

Heyrovský narodil se dne 14. listopadu 1852 z vážené rodiny v Českých Budějovicích, kdež jeho otec byl soudním radou; absolvovav s výborným prospěchem tamní gymnasium věnoval se v roce 1872 studiu práv na tehdejší utrakvistické universitě pražské, na které byl též po skončení studií v roce 1876 na doktora práv povýšen. Jako posluchač vynikal nad ostatní a zkoušky vykonal ve směr s prospěchem co nejstkvělejším, historickoprávní státní zkoušku s vyznamenáním ze všech předmětů a všecka tři rigorosa »cum applausu«. Již za svých studií obrátil na sebe pozornost učeného světa právnického a byl spolu s Kaizlem předurčen pro dráhu akademickou, a vyslán universitou v roce 1876/7 na studijní vědeckou

cestu do ciziny. Jaké naděje byly tehdy do něho kladeny, vysvítá z posudku, jež o Heyrovském 30. června 1876 podal sboru profesorskému Randa, pravě: »Žadatel, jak zajisté známo bude většině sboru ze vlastního seznání, vyniká kromobyčejným nadáním ducha, jest nejvšpš pilným a vědecky snaživým a při tom mnohostranně vzdělaným a zachoalým mladým mužem, a četné seminární písemné práce, podané jím zejména v seminářích civilistických, svědčí o jeho důkladnosti, bystrosti ducha a o daru jasně se vyjadřovati«. Tak soudil Randa již tehda o mladém Heyrovském.

Studijního roku 1876—1877 použil Heyrovský k návštěvě university mnichovské v semestru zimním a berlínské v semestru letním; na nich měl příležitost slyšeti výklady předních romanistů Brinze, Brunse, Gneista a též proslulého učence Mommsena. Kromě toho zajímal se však Heyrovský také o moderní práva občanská a věnoval v tom směru zvláštní pozornost i přednáškám profesora Rotha na universitě mnichovské; ano není nezajímavo, a není ani též známo, že Heyrovský byl z prvu předurčen pro civilistiku vůbec, jmenovitě pro občanské právo rakouské, ano první jeho publikace, která vyšla tiskem, netýkala se práva římského, ale rakouského práva občanského; bylo to pojednání: »Über das Pfandrecht der Pfandleihanstalten«, jež bylo uveřejněno roku 1875, tedy ještě za universitních studií Heyrovského, v časopise »Gerichtszeitung«. Také v semináři Handově byla v témž roce i jiná práce Heyrovského z rakouského práva občanského »Über das Wesen der Hypothek nach oesterreichischem Rechte« cenou poctěna. Při této neobyčejně horlivé činnosti a při nevšedním nadání Heyrovského nepřekvapuje, že ihned v roce následujícím po jeho studiu na říšskoněmeckých universitách setkáváme se s ním opět na pražské, ještě společné universitě, ale již jako s docentem práva římského, jímž byl po návrhu právnické fakulty ministerstvem potvrzen dne 22. září 1878; i lze tedy o Heyrovském dle pravdy říci, že z lavice posluchače takřka rovnou přestoupil na stolec akademického učitele. Základem pro habilitaci byl německy psaný spis »Über die Forderungsrechte des römischen republikanischen Staats aus Geschäften des Privatverkehrs«; tiskem vyšla však tato práce jako samostatný spis teprve v novém spracování v roce 1881 pod názvem »Über die rechtliche Grundlage der Leges Contractus bei Rechtsgeschäften zwischen dem römischen Staat und den Privatens«. Pro začátečníka bylo věru nemálo odvážno, zvoliti si za předmět první větší vě-

decké práce thema tak nesnadné, jež dosud nebylo nikým zpracováno, a o němž sám auktor praví v úvodě, že ve své všeobecnosti nebyla otázka ta vůbec ani nadhozena. Avšak již v této práci vynikají nad povrch vzácné přednosti bystrého ducha Heyrovského, jež došly uznání ve světě romanistickém, a zajistily Heyrovskému na ráz čestné místo mezi historickoprávními badateli i za hranicemi říše. Opřev názory své bohatými doklady, jež bylo nutno se svědomitostí až úzkostlivou ze sporých, porůznu v antických památkách roztroušených, namnoze kusých zpráv pracně sebrati, dospěl Heyrovský k úsudku, že magistrátské leges contractus mají svou právní moc a účinnost nikoliv z jakési vnější právní normy, ale z moci vlastní, a že samy o sobě jsou základem a pramenem oněch účinků, jež mají uskutečniti. Při nesnadnosti problému, jež si tu Heyrovský zvolil, nepřekvapuje, a také nezmenšuje vědeckou zásluhu Heyrovského, jestliže nauka tato nepronikla naveskrz, a setkala-li se namnoze s námitkami, zejména i u samého Czyhlarze, jenž byl právě též korreferentem pro udělení veniae legendi Heyrovskému.

Již z methodického zpracování látky a z celého způsobu jejího rozboru, z hojného použití antických památek jde na jevo, že při svém vědeckém bádání nezapřel Heyrovský svých slavných předchůdcův a čelných representantů školy historickoprávní jako žák Esmarchův, Randův a Czyhlarzův. Svě vědecké Credo vložil Heyrovský již jako mladý docent r. 1879 do slavnostní řeči, kterou měl v právnickém spolku »Všehrdu« na oslavu stých narozenin jednoho z nejslavnějších romanistů nové doby, Bedřicha ze Savigny. Heyrovský vyslovuje se tu, nikoli bez dobrých důvodů, nejenom s upřímným nadšením o tomto, jak praví, »geniálním zakladateli historické školy právní« jako »o prvním civilistovi našeho století, jehož jméno nade všemi oněmi vynikajícími jmény, kterými se naše věda v tomto věku právem honosí, září vznešeně a nepohnutě jako hvězda na klenbě nebeské«, ale též o jeho historické a systematické methodě vyjadřuje se slovy, jež nenechávají nás v pochybnostech o tom, že jen ji pokládal za jediné správnou jako »původkyni hlubšího pojmání vědeckého a důkladnějšího seznání práva v jeho organickém vývoji«. Tomuto svému zásadnímu vědeckému stanovisku zůstal Heyrovský věren po celou dobu své činnosti badatelské, jež vedla ho ke stále vyšším hodnostem akademickým, z nichž dosáhl

v letním semestru r. 1882, tedy ještě na společné universitě, hodnosti profesora mimořádného, a v roce 1890, již na české universitě, hodnosti profesora řádného.

Jakkoli Heyrovský započal svou vědeckou a literární činnost na poli práva moderního, to jest občanského práva rakouského, přece nesetřval na této dráze, nýbrž záhy věnoval se výhradně právu římskému, jež zaujalo zcela jeho ducha. I samo zmodernisované právo římské, jak se vytvářilo ve právu obecném čili pandektním, zůstalo skoro úplně mimo dosah vědecké činnosti Heyrovského. Nehledě k jedinému článku, jenž byl z tohoto oboru uveřejněn v roce 1888 v českém vědeckém časopise »Athaeneus«, a pojednával o »počátcích právní školy Boloňské«, omezil se tu Heyrovský jenom na své akademické výklady o právu pandektním, jež byly též vydány jako litografie odborným spolkem právníkům »Všehrdem«. Ale i jinak zůstalo hlavním polem vědecké činnosti Heyrovského právě jenom vlastní právo římské; také ostatní práva antická nechával stranou, a jen ještě, měrou však skrovnou, zabýval se ve svých pracech též právem papyrovým, jak se nám dochovalo v listinných památkách z rozsáhlých vykopávek a nálezů v bývalé provincii římské Egyptu. Z tohoto nového odvětví právní historie, jež v posledních desetiletích stalo se předmětem úsilovného bádání i v kruzích romanistických, máme z pera Heyrovského mimo některé recenze hlavně jen kratší pojednání, uveřejněné roku 1901 v prvním ročníku Sborníku věd právních a státních »O řeckých a latinských listinách papyrových v Egyptě«, v němž podává přehledný a jasný nástin dosavadních výsledků dosažených na tomto poli vědeckém, ale i to jenom, pokud z nich měla prospěch právní historie římská.

V celku možno tedy říci, že Heyrovský setřval při svém oblíbeném čistém právu římském, v němž svými promyšlenými a přesvědčivě doloženými úvahami nemálo přispěl k objasnění nejedné právní záhady. Jeho samostatná, novotou myšlenek hojně vypravená činnost projevuje se intenzivněji zejména v menších publikacích, v rozboru jednotlivých, dosud ne zcela bezpečně zodpovězených otázek. V této právní kasuistice spočívá právě vlastní těžisko vědeckého spisovatelského působení Heyrovského; v něm byl Heyrovský neúnavně činným, a práce jeho toho druhu nalézáme v hojném počtu ve vědeckých časopisech českých i německých, ač nutno

podotknouti, že Heyrovský od té doby, kdy jako akademický učitel vstoupil na českou universitu, psal již takřka výhradně — nehledě k některým příspěvkům uveřejněným v německém časopise »Kritische Vierteljahrschrift« — jazykem českým. Z našich vědeckých časopisů byly to hlavně Athaeneum, Právník, Rozpravy české akademie věd a umění, přede vším jiným pak Sborník věd právních a státních, v nichž Heyrovský ukládal výsledky své badatelské činnosti. Z řady jeho článků uvádím jako zvláště cenné zejména jeho pojednání »Iudex datus civilního procesu římského« z r. 1904 (pocta Randovi), »Nové právnícké texty římské v jazyce latinském« z r. 1907, »O právní platnosti konstitucí císařů římských« z roku 1908 (installační přednáška rektorská), »Obhajovací prostředky v civilním processu římském« z r. 1915 (pocta Ottovi). Jsou to pravé skvosty, oplývající bystrostí ducha a právníckým důvtipem, k němuž druží se nevšední důkladnost a strážlivý úsudek rozeného učenice.

Méně vděčnou půdou pro samostatnou vědeckou činnost bylo Heyrovskému jeho nejosáhlejší, životní dílo, zahájené v letech 1886 až 1888 jeho »Institucemi práva římského«, jež od té doby vyšly ve druhém vydání, a dovršené roku 1901—1903 jeho »Dějiny a systémem soukromého práva římského«. Již sám účel a povaha tohoto spisu, jenž určen byl za učebnici pro studující mládež právníckou, vylučovaly, aby byl na úkor studia ve větším rozsahu studnicí novot, o jichž hodnotě není ještě ve vědeckém světě úsudek ustálen; vždyť předním úkolem prací toho druhu jest, aby seznamovaly nové adepty právní vědy s dosavadními výsledky vědecké činnosti, jak se jeví v nynějším stavu vědy romanstické, a jak se právě odrážejí v naukách, jež povšechně jsou jako panující v právní literatuře uznávány. I tu byla na místě jako jedině schůdná ona media via aurea, kterou volil také Heyrovský, podáváje ve svém obsáhlém systému, jenž od té doby vyšel v dalších dvou nově přepracovaných vydáních, věrný a jasný přehled historického vývoje civilních institucí právních svědomitě dle poznatků vědeckých, jak k nim právě doktrína římskoprávní až dodnes dospěla. Při tom nemohu opomenouti, abych nezdůraznil nevšední skromnost tohoto učenice, jenž vydávaje svoje »Dějiny a systém« označuje je sám jako třetí vydání »Institucí«, ač dle pravdy předložil tu dílo zcela nové, jež nezůstalo jen při stručném nástinu práva římského, na kterýž

se omezovaly dřívější Instituce, jež byly uveřejněny toliko pro první výklady jako zcela kratičký úvod do studie práva. Jen v tom jediném se s nimi shodují tyto »Dějiny a systém«, že také jejich obsahem jest výhradně čisté právo římské, ale v zevrubném výkladu, tak že se co do objemu blíží tehdy obvyklým soustavným spisům o právu obecném, od nichž rozeznávají se však hlavně tím, že nepřihlížejí ke změnám, jichž původ sahal teprve do doby pojustiniánské. Spis tento stál tedy, dle slov autora samého, asi uprostřed mezi dřívějšími institucemi a pandektami, a měl nastoupiti jako jednotná učebnice na místo jich obou. A v tom spočíval právě i jeho praktický význam, jímž v zájmu posluchačstva přispěl Heyrovský pronikavou měrou ke zjednodušení studia způsobem, jenž zaveden byl v říši německé ihned po zrušení formální platnosti práva pandektního vyhlášením nového zákonníka občanského, a jenž též v jiných zemích, jako ve Francii, Itálii a Belgii byl již ode dávna obvyklým.

Mimořádně cennými jeví se však tyto práce Heyrovského, přihlédneme-li k poměrům a potřebám doby, ve které byly vydány. Nelze mi dosti vysoko oceniti zásluhu Heyrovského, jichž získal si o naše české studentstvo právnické již tím samým, že mu předložil hned v prvním roce studií dobrou učebnici, tak že posluchači nebyli již odkázáni, jako ještě jejich předchůdci, na to, aby čerpali své první základní vědomosti právnické ze spisů jinojazyčných, zejména německých. Že zpracování celé civilní romanistické látky nebylo úkolem snadným, jest zřejmo již z úvahy, že bylo překonati i nejednu vážnou nesnáz jazykovou, neboť i sama česká mluva právnická byla tehdy ještě ve svém počátečním vývoji; není zajisté nikoho tajno, že česká řeč v oné době nejen v úřadech, ale zejména i na utrakvistické universitě pražské, byla při nechuti tehdejšího systému vládního skutečnou Popelkou, těžce živořící. Svůj obtížný, avšak vděčný úkol, jehož se podjal, splnil Heyrovský bezvadně, jak svědčí o tom obliba, se kterou studující mládež vítala nejen jeho učebnici, ale též jeho jasné výklady, bohaté obsahem a vkusné formou.

Ke zvláště cenným pracem Heyrovského náležejí též jeho články o římském procesu civilním, kteréž od roku 1911 vycházely pod titulem »Studie k civilnímu procesu římskému« ve Sborníku věd právních a státních. Byly to předběžné práce, jimiž Heyrovský

připravoval vydání obsáhlého soustavného spisu o římském procesu civilním, jehož byl znalcem nad jiné vynikajícím. Jím zamýšlel Heyrovský dovršiti svou vědeckou činnost životní. Heyrovský při tom se zálibou vybíral si pro své studie taková odvětví právní vědy, která byla dosud v literatuře celkem dosti zanedbávána. To jevílo se již při jeho první větší publikaci o »Leges contractus«, a nejinak jest tomu i, pokud šlo o zamýšlené zpracování procesu civilního; neboť kdežto jiné obory romanistické vědy právní těšily se vždy nemalé pozornosti vědeckých pracovníků, a máme takřka o každé instituci, jmenovitě z oboru soukromého práva, hojně úvahy literární, jest to právě římský proces civilní, jenž až dosud zůstal poměrně málo povšimnut. A právě toto pole, jehož ne jeden dílec leží ještě úhorem, lákalo k sobě hloubavého ducha Heyrovského, a nalezlo v něm svého důmyslného a rozvážného pracovníka. V těchto svých průpravných pracech rozebírá Heyrovský četné právní instituce z římského procesu civilního, ovládaje mistrně nejen prameny antické, ale i příslušnou literaturu vědeckou, při nedostatku větších soustavných děl dosti nepřehlednou. Svědčí to zajiště o neobyčejné svědomitosti Heyrovského, že k větším pracem přistupoval teprve po rozsáhlých předchozích studiích a po důkladném proniknutí celého vědeckého materiálu, jež spracovati si ubral za úkol. Z přečetných otázek, jež tu Heyrovský podrobil bedlivému rozboru, uvádím zejména jeho pozoruhodná pojednání o »Jurisdictio mandata«, o »Vyloučení peregrinů z legisakcí«, o »Procesném zastoupení«, o »Indensus«, o »Procesných jistotách«, o »Pojištění proti zneužití procesných prostředků.« Již z této malé ukázky jest patřno, jak obsáhlá byla v tomto oboru činnost Heyrovského, a jest upřímně litovati, že pro zákeřnou a vleklou nemoc, která Heyrovského již před lety postihla, a která jej na konec sklátila v hrob, nebylo mu dopřáno, aby pokračovati mohl ve své mnohoslibné práci, aby dokončil svůj Kodex procesu a dovršil jím své životní dílo, které svým soustavným zpracováním soukromého práva římského s úspěchem tak pronikavým ve svém mladém věku zahájil. Důkladné a bohatým obsahem oplývající úvahy Heyrovského z práva procesního zůstanou však trvale vitanou a velebnou pomůckou pro každého, kdo jde ve šlépějích Heyrovského podjal, by se dalších prací, které nelitostný osud Heyrovskému zabránil dokončiti.

Vědecká činnost Heyrovského byla všestranně ceněna, a to ne-

jen u nás, ale i za hranicemi; od našich předních korporací vědeckých dostalo se mu uznání co nejčestnějšího: Česká akademie věd a umění zvolila jej svým členem řádným a presidentem první třídy a Královská česká společnost nauk rovněž svým členem řádným.

Heyrovský byl tělem i duší vědecký pracovník, jemuž bylo nade vše, aby seznal ryzí pravdu; on šel za pravdou, byť i byl si vědom toho, že nesetkají se vždy se souhlasem ostatních. »Amicus Plato, sed magis amica veritas«, bylo jedním z jeho vůdčích hesel po celou dobu jeho života. Tímto reálním nazíráním řídil se Heyrovský nejenom, měl-li řešiti tu kterou záhadu právní, ale jím dal se vésti též, jednalo-li se o životní otázky našeho vysokého učení; byl akademickým učitelem, jenž cítil s universitou, a zasvětil jí všechny mohutné síly svého velkého ducha. Jako nejlepší znalec zákonů a nařízení universitních byl stále na stráž, aby naše alma mater na svém právním postavení újmy nevzala, zasahoval účinně do všerh odvětví universitního života, a zejména byl přísným, jednalo-li se o jednu z nejdůležitějších otázek, to jest o povolávání nových sil docentkých. V té věci byl neúprosný, háje s mladistvým zápallem to, co po zralé úvaze uznal pro dobro university za nutné.

Jako vlivný člen sboru, jehož byl po řadu let seniorem, byl Heyrovský účastněn na všech událostech, které byly pro universitu důležité; ve studijním roce 1908—1909 řídil jako rector magnificus osudy university, v letech 1895—1896 a 1903—1904 pak byl děkanem práv. fakulty. Na předním místě byla to též stavba nové budovy pro právnickou fakultu, tato existenční otázka naše, pro jejíž uskutečnění rozvinul Heyrovský činnost co nejhorlivější, zprva jako stavební referent, pak jako rektor university. Snahy Heyrovského skutečně též nezůstaly zcela bezvýsledny, ano za jeho rektorátu pokročilo jednání již tak daleko, že mohlo býti dne 2. prosince 1908 překročeno ke slavnostnímu kladení základního kamene; nebylo vinou Heyrovského; že neblahé události, které potom následovaly, zejména pak světová válka, odsunuly uskutečnění této již projektované stavby znovu do vzdálené budoucnosti.

Zbývá ještě zmíniti se o poměru Heyrovského ke studentstvu, jemuž byl Heyrovský nejen svědomitým učitelem, ale i přítelem v pravdě otcovským. Byl jedním z těch vysokoškolských učitelů, kteří po boku Jarníkové stáli v čele všech podpůrných akcí, jichž

účelem bylo usnadnit životní podmínky naší akademické mládeži, kteráž daleko více, než jak jest tomu u jiných bohatších národů, vychází z kruhů nezámožných, ano i chudobných. Jako dlouholetý předseda Mensy akademické, člen kuratoria Hlávkových kolejí a kurátor Jonákovy nadace prokázal Heyrovský českému studentstvu služby neocenitelné a přispěl svou obětavou činností, zejména za běd válečných, nemálo k tomu, že ne jeden z nadaných a snaživých mladých mužů mohl svá studia dokončiti. Uznávajíc tuto přichylnost Heyrovského a porozumění jeho pro své zájmy, dalo na jevo české studentstvo akademické tomuto svému příznivci svou vděčnost nejen volbou za čestného člena svého odborného spolku »Všehrdu«, ale zvláště též u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin, kdy uspořádalo k jeho počtě jubilejní slavnost, na kteréž vřelými slovy dalo projev svým citům.

Heyrovský věnoval se cele svému povolání učitelskému a související s ním činnosti vědecké. Politického života stranil se docela; snad též již jeho vědecký obor, římské právo, neskytalo mu podnětu pro přímou účast na veřejných událostech, jež jen z povzdálí sledoval, vítaje s upřímnou radostí jako tichý, svědomitý pracovník a věrný syn národa červánky nové doby, která po válce světové přinesla jeho vlastní splnění dávného, toužebně očekávaného snu, naší samostatnost.

Životopisný nástin Heyrovského by nebyl úplným, jestliže bychom pominuli mlčením jeho soukromý život; byl šťasten, že pro svou životní pouť získal od roku 1883 oddanou družku Kláru rozenou Hanlovou z Kirchtreu, kteráž v láskyplné věrnosti provázela jej po více než 40 let životem až ke hrobu. Manželství jeho požehnáno bylo pěti dětmi, dvěma syny a třemi dcerami, jež veskrze domohli se čestného společenského postavení, z části u nás, z části v cizině. A tak nejen bohatou činností učitele a vědce, ale i svým rodinným životem, šťastným a klidným, zůstavil Heyrovský po sobě jasnou památku, jsa v každém směru stkvělým vzorem, k následování vybízejícím.
